

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПРАВОВА ПОСЛУГА» ТА «ПРАВОВА ДОПОМОГА» В КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН

Кот Олексій Олександрович,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, директор Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України

Чорний Ігор Володимирович,

здобувач ступеню доктора філософії за спеціальністю «Право» Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України

У статті досліджено дискусійні питання співвідношення понять «правова послуга» та «правова допомога» у контексті цивільно-правового регулювання договірних відносин. Зокрема, на підставі аналізу низки нормативно-правових актів у сфері надання правових послуг та правової допомоги встановлено, що з одного боку, правові послуги є об'єктом правовідносин, благо, з приводу якого вони виникають (що в цілому відповідає розумінню категорії послуг у межах цивільно-правового регулювання), а правова допомога – це процес забезпечення замовника цим об'єктом, специфічна діяльність послугонадавача. Проте з урахуванням дефініції поняття договору про надання правової допомоги, закріпленого в Законі України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», захист, представництво тощо визначені не як види юридичних послуг, а як види правової допомоги, що ще більше ускладнює розуміння цих понять та розмиває між ними змістові межі. Піддана критиці позиція дослідників про те, що категорія правової допомоги відмежовується від категорії правових послуг на підставі такого критерію, як суб'єкт надання. З огляду на вкрай близьке лексичне значення понять «правові послуги» і «правова допомога», встановлено, що відповідь на питання про їх співвідношення слід шукати не шляхом буквального тлумачення положень вітчизняного законодавства, яке є недосконалим, а на основі аналізу мети прийняття того чи іншого законодавчого акту та специфіки правовідносин, на правове регулювання яких він спрямований. з урахуванням синонімічного значення понять правової допомоги та правових послуг, а також їх фактичного ототожнення у положеннях вітчизняного законодавства, достатніх підстав для їх протиставлення немає. Інакше кажучи, категорії правових послуг і правової допомоги характеризуються максимально близьким змістом, проте різними сферами застосування: з урахуванням поширення на відносини з надання правових послуг норм ЦК України, категорія правових послуг є об'єктом зобов'язальних цивільно-правових правовідносин, а правова допомога, будучи закріпленою у положеннях Конституції України, за своєю сутністю є складовою понятійного апарату конституційного права. При цьому надання правових послуг є приватно-правовим інструментом практичної реалізації конституційного права на правову допомогу.

Ключові слова: договір, договір про надання послуг, послуга, правова послуга, правова допомога, безоплатна правова допомога, адвокат.

Kot Oleksii, Chorny Ihor. The correlation of the concepts of "legal service" and "legal assistance" in the context of civil-legal regulation of contractual relations

The article examines the controversial issues of the correlation of the concepts of «legal service» and «legal assistance» in the context of civil legal regulation of contractual relations. In particular, based on the analysis of a number of legal acts in the field of legal services and legal assistance, it was established that, on the one hand, legal services are the object of legal relations, the good for which they arise (which generally corresponds to the understanding of the category of services within civil law regulation), and legal assistance is the process of providing the customer with this object, a specific activity of the service provider. However, taking into account the definition of the concept of an agreement on the provision of legal assistance, enshrined in the Law of Ukraine «On the Bar and Practice of Law», protection, representation, etc. are defined not as types of legal services, but as types of legal assistance, which further complicates the understanding of these concepts and blurs the lines between them content boundaries. The position of researchers that the category of legal assistance is distinguished from the category of legal services on the basis of such a criterion as the subject of provision has been criticized. Given the extremely close lexical meaning of the terms «legal services» and «legal assistance», it was established that the answer to the question of their correlation should be sought not through a literal interpretation of the provisions of domestic legislation, which is imperfect, but based on an analysis of the purpose of adopting one or the other of the legislative act and the specifics of legal relations, the legal regulation of which is aimed at. Taking into account the synonymous meaning of the concepts of legal assistance and legal services, as well as their actual identification in the provisions of domestic legislation, there are no sufficient grounds for their opposition. In other words, the categories of legal services and legal assistance are characterized by the most similar content, but different areas of application: taking into account the extension of the norms of the Civil Code of Ukraine to relations on the provision of legal services, the category of legal services is the object of binding civil legal relations, and legal assistance, being enshrined in the provisions of the Constitution of Ukraine, in its essence is a component of the conceptual apparatus of constitutional law. At the same time, the provision of legal services is a private legal instrument for the practical implementation of the constitutional right to legal assistance.

Key words: contract, service contract, service, legal service, legal assistance, free legal assistance, attorney.

Сфера надання правових послуг відіграє безпрецедентно важливу роль у житті будь-якого суспільства. Будучи носіями специфічних професійних знань у галузі права, юристи здійснюють багатоаспектну діяльність, яка полягає не лише у представництві інтересів особи перед третіми особами (ведення справ у зв'язку з реєстрацією юридичних осіб, надання правової допомоги під час судових засідань та у процесі комунікації особи з державними органами чи установами тощо), а й у наданні правових послуг непередставницького характеру (юридичне консультування, складання проєктів цивільно-правових договорів, правова експертиза укладених договорів та інших документів, правовий аналіз актів, виданих суб'єктами владних повноважень тощо). Крім того, з урахуванням специфіки галузевої належності, правові послуги можна диференціювати на послуги у галузі цивільного,

кримінального, трудового міжнародного, конституційного права тощо, що, безсумнівно, свідчить про виняткову багатоманітність та широкопрофільність сфери надання правових послуг.

Після 24 лютого 2022 року, коли Російська Федерація розпочала повномасштабне, нічим не спровоковане військове вторгнення на територію України та незаконну окупацію її територій, розвиток суспільних відносин в нашій державі зазнав суттєвих змін, які торкнулися усіх без винятку сфер та зумовили об'єктивну та нагальну потребу у швидкій адаптації усіх членів українського суспільства до нових умов воєнного часу. Вагомі зміни відбулися й на ринку надання правових послуг: масові вбивства та катування мирного населення, безпрецедентно жорстокі злочини проти людяності, численні руйнування та знищення об'єктів інфраструктури, вчинені державою-

терористкою, зумовили актуальну специфіку змісту правових послуг, пов'язаних із першочерговою необхідністю захисту прав та законних інтересів суб'єктів цивільних правовідносин у воєнних умовах, та визначили подальший напрям розвитку цієї сфери. Ці фактори, безумовно, свідчать про неабияку актуальність дослідження цілої низки питань, пов'язаних із наданням правових послуг, у тому числі й у частині визначення особливостей договірних зобов'язань у цій сфері.

Додатково зазначимо, що сучасний стан цивільного законодавства у сфері надання правових послуг не відповідає усім необхідним вимогам через деякі суперечливі нормативні підходи, які зумовлюють дискусії як серед теоретиків, так і серед практиків. Підвищення інтересу з боку держави та суспільства до питань захисту прав і свобод людини та громадянина, а також необхідність забезпечення представників громадянського суспільства якісними правовими послугами з метою реалізації правозахисного механізму вкотре вказує на актуальність розвитку та вдосконалення діяльності з надання правових послуг в Україні.

Доктринальним дослідженням проблем, пов'язаних зі встановленням правової природи договору про надання правових послуг та визначенням його співвідношення із договором про надання правової допомоги, присвячені праці ряду вітчизняних науковців. Водночас з урахуванням неабиякої дискусійності питань щодо сутності договору про надання правових послуг, зумовленої недосконалістю вітчизняного законодавства, а також з огляду на актуальну специфічність розвитку сфери надання правових послуг в Україні, цілком об'єктивною є потреба у проведенні додаткових досліджень на обрану тематику.

Насамперед зазначимо, що підґрунтям правового регулювання відносин із надання правових послуг становлять норми ст. 59 Конституції України, які декларують, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1]. Вочевидь, закріплення на конституційному рівні права на правову допомогу спрямоване перш

за все на забезпечення фізичним та юридичним особам вільного доступу до отримання якісних правових послуг та вкотре вказує на важливість цієї сфери у контексті суспільного розвитку. Зазначена теза підтверджується й позицією Конституційного Суду України, викладеною в Рішенні від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009: «Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту й охорони прав і свобод людини та громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правову допомогу, закріпленому в ст. 59 Конституції України. Це право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини й має загальний характер. Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю сутністю є гарантією реалізації, захисту й охорони інших прав і свобод людини та громадянина, у цьому полягає його соціальна значимість. Серед функцій такого права в суспільстві варто окремо виділити превентивну, яка не тільки сприяє правомірному здійсненню особою своїх прав і свобод, а й насамперед спрямована на запобігання можливим порушенням чи незаконним обмеженням прав і свобод людини та громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Узагальнюючи наведене, Конституційний Суд України доходить висновку, що право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права» [2].

Слід зауважити, що юридичним фактом, який опосередковує відносини щодо надання правових послуг, є цивільно-правовий договір. На рівні положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) легальна дефініція договору про надання правових послуг відсутня, проте правове регулювання договірних зобов'язань за таким договором охоплюється нормами Глави 63 ЦК України «Послуги. Загальні положення» [3]. Якщо екстраполювати положення ст. 901 ЦК України на договірні правовідносини із надання правових послуг, то в загальному договір про надання правових послуг можна визначити як домовленість, за якою одна сто-

рона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати правову послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену правову послугу, якщо інше не встановлено договором. Натомість закріпленою у межах чинного вітчизняного законодавства договірною конструкцією, що опосередковує зобов'язальні правовідносини із надання послуг у сфері права, є договір про надання правової допомоги. У відповідності до п. 4 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під ним слід розуміти домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору [4]. З урахуванням термінологічних розбіжностей, які виникають при використанні у законодавчій площині поняття «договір про надання правової допомоги» та широкого застосування на практиці конструкції договору про надання правових послуг, очевидною є потреба у встановленні співвідношення цих понять з метою правильного розуміння правової природи цих договірних конструкцій та досягнення мети наукового дослідження.

Варто зазначити, що в теорії цивілістики немає єдності щодо вирішення питання про співвідношення договору про надання правових послуг і договору про надання правової допомоги. При цьому в основу диференціації чи ототожнення цих договірних конструкцій дослідники ставлять категорії правових послуг та правової допомоги як предметів договорів. Так, на переконання Н.В. Хмелевської, ці категорії не можна ототожнювати, адже правові послуги – це вид підприємницької діяльності, які надають фахівці у галузі права. Надання правової допомоги – вид професійної діяльності [5, с. 106]. Одразу ж дозволимо собі не погодитися з дослідницею, оскільки підприємницька діяльність характеризується прибутковістю, згідно зі

змістом ст. 901 ЦК України надання послуг за договором може здійснюватися як на оплатній, так і на безоплатній основі. З цих же причин не поділяємо позицію й О.М. Гнатів, яка вказує, що визначення правової допомоги через поняття послуги є не зовсім доречним, оскільки слово «послуга» вказує на можливість вчинення дії або здійснення діяльності на відплатній основі, тоді, як правова допомога повинна мати безвідплатний характер [6, с. 137].

На неможливості ототожнення досліджуваних понять наголошує й В.В. Заборовський, який розмежує правову допомогу і правову послугу за сферою їх правового регулювання, дотримуючись при цьому позиції, за якою правові послуги відносяться до сфери цивільно-правових правовідносин, тоді як правова допомога є насамперед інститутом конституційного права [7, с. 135].

М.І. Пришляк фактично ототожнює поняття правової допомоги та правових послуг, визначивши останні як основу змісту правової допомоги [8]. Натомість, на думку Т.В. Варфоломеевої, поняття правових послуг взагалі недоцільно вживати поряд із правовою допомогою (щоправда, авторка має на увазі сферу кримінального судочинства), адже таке відношення до правової допомоги знижує її значення в державі до рівня побутових послуг, що є неприпустимим [9, с. 38].

Не вдаючись до детального аналізу наукових позицій щодо співвідношення правових послуг та правової допомоги, наведемо узагальнені Т.Б. Вільчик погляди дослідників на співвідношення цих договірних конструкцій: 1) більшість авторів розрізняють ці поняття, при цьому деякі з них вказують, що правова допомога – це професійна діяльність, а юридичні послуги – різновид підприємницької діяльності; 2) деякі вчені вважають, що реальних підстав для розмежування цих понять немає, або прямо вказують, що ці поняття є синонімами; 3) інші вчені в основу розмежування вказаних понять кладуть їх відплатний характер; 4) деякі вчені вказують, що доступ до юридичних послуг здійснюється завдяки юридичній допомозі; 5) значна кількість дослідників вважає застосування у законодавстві поняття «правові послуги» неприпустимим, оскільки «таке

відношення до правової допомоги знижує її значення в державі до рівня побутових послуг» [10, с. 26]. Таке різноманіття думок щодо співвідношення категорій правових послуг та правової допомоги, безумовно, не сприяє формуванню уніфікованого розуміння механізму договірного регулювання відносин про надання правових послуг. Більше того, такий стан справ призводить до виникнення позицій деяких вчених про те, що законодавство України закріплює фактично потрібну систему правової допомоги: до складу правової допомоги слід включати соціально-юридичні послуги, безоплатну правову допомогу та правові послуги. В основі однієї системи правової допомоги лежать Закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та «Про нотаріат», друга – система правових послуг, яка ґрунтується на нормах ЦК України, а третя – система соціально-юридичних послуг, які надаються відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [11, с. 9].

Відповідь щодо співвідношення понять «правова допомога» і «правова послуга» спробуємо знайти шляхом аналізу норм Закону України «Про безоплатну правову допомогу», який у ст. 1 розмежує поняття правової допомоги і правових послуг. Так, правова допомога – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Своєю чергою, правові послуги – це надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [12]. Зважаючи на наведене законодавче тлумачення досліджуваних понять, на перший погляд видається, що правові послуги – це об'єкт правовідносин, благо, з приводу якого вони виникають (що в цілому відповідає розумінню категорії послуг у межах цивільно-правового регулювання), а правова допо-

мога – це процес забезпечення споживача цим об'єктом, специфічна діяльність послугонадавача. Між тим, повертаючись до дефініції поняття договору про надання правової допомоги, закріпленого в Законі України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», захист, представництво тощо визначені не як види юридичних послуг, а як види правової допомоги, що ще більше ускладнює розуміння цих понять та розмиває між ними змістові межі. Крім того, це вказує й на непослідовність законодавця у розробленні нормативних підходів, адже, з одного боку, робиться спроба відмежувати поняття «правові послуги» і «правова допомога», надаючи їм різні значення (ст. 1 Закону «Про безоплатну правову допомогу»), а з іншого боку, при розробці ще одного нормативно-правового акту у цій сфері (йдеться про Закон «Про адвокатуру і адвокатську діяльність»), змістове розмежування досліджуваних понять нівелюється.

Більше того, виходячи із положень ст. 131² Конституції України та змісту Закону «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», виняткова прерогатива в наданні професійної правничої допомоги в Україні належить адвокатам. При цьому в Преамбулі Правил адвокатської етики поняття професійної правничої допомоги і правової допомоги ототожнюються [13]. Натомість ч. 7 ст. 12 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» суб'єктами правової допомоги (які, у свою чергою, надають одну чи декілька юридичних послуг) визначають не лише адвокатів, а й інших фахівців у відповідній галузі права і навіть юридичних осіб приватного права. Тому слушність аргументу дослідників про те, що категорія правової допомоги відмежовується від категорії правових послуг на підставі такого критерію, як суб'єкт надання, викликає сумніви.

У тлумачній літературі знаходимо наступні визначення поняття «послуга»: а) дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому; б) робота, виконувана для задоволення чиїх-небудь потреб [14, с. 341]. Натомість під поняттям «допомога» слід розуміти: а) сприяння, підтримку в чому-небудь; б) захист, порятунк у біді [15, с. 374]. Вбачається, що значення поняття послуги, що міститься

у тлумачній літературі, цілком сприйняте вітчизняним законодавцем і відображене у нормах Глави 63 ЦК України як діяльність послугонадавача із задоволення потреб замовника за завданням останнього. При цьому в цивілістичній літературі до основних, конститутивних ознак послуги дослідники відносять: 1) її нематеріальний характер; 2) спрямованість послуги на досягнення певного корисного і правомірного ефекту; 3) невіддільність послуги від джерела її надання (тісно пов'язана з особою виконавця та процесом її надання); 4) моментальну споживність послуг; 5) наявність певної мети послуги; 6) послуга завжди має конкретний характер і надається у формі активної, вольової дії [16, с. 290]. Водночас, якщо екстраполювати вищенаведені ознаки послуги на категорію правової допомоги у контексті Законів України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», «Про безоплатну правову допомогу», Правил адвокатської етики тощо, цілком очевидно є схожість сутностей цих категорій, зважаючи на що говорити про різну природу досліджуваних категорій не доводиться. Якщо не враховувати незначні відмінності, пов'язані з обставинами, які обумовлюють звернення особи за наданням правової допомоги і правових послуг (йдеться про те, що як правило, правова допомога надається в силу несприятливих факторів, що унеможливають або викликають загрозу унеможливлення реалізації прав фізичної або юридичної особи, на відміну від юридичних послуг, надання яких здебільшого не пов'язане з наявністю несприятливих чинників), є підстави стверджувати, що, маючи на меті задоволення потреб та запитів інших осіб у правовій сфері, і правові послуги, і правова допомога, які надаються на основі цивільно-правових договорів, є ключовими змістовими елементами механізму договірного регулювання відповідних правовідносин.

Вочевидь, з огляду на вкрай близьке лексичне значення понять «правові послуги» і «правова допомога», відповідь на питання про їх співвідношення слід шукати не шляхом буквального тлумачення положень вітчизняного законодавства, яке є недосконалим та містить численну кількість суперечностей, а на

основі аналізу мети прийняття того чи іншого законодавчого акту та специфіки правовідносин, на правове регулювання яких він спрямований. Так, маючи намір зробити акцент на винятковому характері професійної діяльності адвокатури, вітчизняний законодавець у нормах Конституції України наділяє її представників функцією із надання професійної правничої допомоги, яка водночас є гарантією реалізації права громадян на висококваліфіковану правову допомогу належного рівня. Цей контекст закладений і в спеціалізованому Законі «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», за яким надання професійної правничої допомоги адвокатурою є предметом договору про надання правової допомоги. Водночас, зважаючи на закріплення в Законі України «Про безоплатну правову допомогу» конструкції договору про надання первинної правової допомоги, суб'єктами якої є не лише адвокати, а й інші фахівці у відповідній галузі права чи юридичні особи приватного права, що, з огляду на схожість найменувань зазначених договірних конструкцій, мимоволі зміщує акценти з винятковості надання правової допомоги адвокатами, доцільним, на наш погляд, було би внесення змін до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» у частині приведення найменування договору про правову допомогу у відповідність із конституційними положеннями, зокрема, шляхом перейменування цієї договірної конструкції на «договір про надання професійної правничої допомоги». Це, на нашу думку, сприятиме реалізації наміру вітчизняного нормотворця підкреслити винятковість професійної діяльності адвокатів як представників правничої сфери та їх прерогативу в наданні правової допомоги на професійній основі, а також термінологічно відмежує правовідносини, що регулюються Законом «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» і Законом «Про безоплатну правову допомогу».

Щодо правових послуг як предмета договору про надання правових послуг відзначимо, що вони за своєю сутністю також є одним з інструментів реалізації конституційного права на правову допомогу. Водночас, з огляду на визначення у ст. 177 ЦК України послуг як об'єктів цивільних

правовідносин, використання терміну «правові послуги» для окреслення специфіки предмета однойменної договірної конструкції є цілком закономірним і послідовним у контексті узгодження цивільно-правової термінології. Надання правових послуг у рамках виконання зобов'язань за договором про надання правових послуг, з-поміж іншого, характеризується кваліфікованістю послугонадавача у сфері права, наявністю в нього відповідних професійних знань і навичок, а також спрямованістю його діяльності на охорону і захист прав і законних інтересів замовника.

Отже, цілком очевидно є суміжність змісту понять «правові послуги» та «правова допомога», а їх диференціація може бути здійснена на основі критерію сфери правового регулювання, за яким правові послуги відносяться до категорій цивільного права, а правова допомога – до категорій конституційного. У контексті цього слушною є думка Т.Б. Вільчик, що Конституція України гарантує громадянам право на правову допомогу як категорію реалізації їх прав, але не гарантує їм послугу як категорію міжсуб'єктних цивільно-правових відносин, як економічне благо. Послуга у даному випадку може розглядатися як інструмент діяльності суб'єктів права, правовідносини яких регулюються не на конституційному рівні, а – на рівні чинного законодавства – приватного юриста, фірми, які не несуть практично ніякої відповідальності перед державою за якість і професіоналізм наданої послуги [10, с. 28]. Підтримуючи зазначене, вважаємо, що поняття правової допомоги, маючи своїм змістом діяльність, тотожну змісту правових послуг, характеризується більш високою категоріальною та соціально-правовою цінністю, що обумовлюється закріпленням категорії правової допомоги на конституційному рівні та забезпеченням гарантій щодо професійності та висококваліфікованості її надання, на відміну від правових послуг, які, як правило, наділені побутовим характером та характеризуються відсутністю вимог щодо наявності в послугонадавача спеціального правового чи професійного статусу.

Підсумовуючи вищенаведене, вважаємо за необхідне зазначити, що з ураху-

ванням синонімічного значення понять правової допомоги та правових послуг, а також їх фактичного ототожнення у положеннях вітчизняного законодавства, достатніх підстав для їх протиставлення немає. Інакше кажучи, категорії правових послуг і правової допомоги характеризуються максимально близьким змістом, проте різними сферами застосування: з урахуванням поширення на відносини з надання правових послуг норм ЦК України, категорія правових послуг є об'єктом зобов'язальних цивільно-правових правовідносин, а правова допомога, будучи закріпленою у положеннях Конституції України, за своєю сутністю є складовою понятійного апарату конституційного права.

Водночас вважаємо, що специфіка сфери застосування не є достатнім критерієм для розмежування досліджуваних категорій з огляду на їх тісний взаємозв'язок, який проявляється в наступному. З одного боку, поклавши категорію правової допомоги в основу суб'єктивного конституційного права та забезпечивши гарантії його реалізації через професійну висококваліфіковану адвокатську діяльність, вітчизняний законодавець наділив категорію правової допомоги фундаментальністю та важливим соціально-правовим характером, що хоча й не применшує значення категорії правових послуг як об'єктів цивільних правовідносин, але демонструє більш побутовий рівень їх надання, фактично не закріпивши у положеннях нормативно-правових актів жодних вимог до цього процесу, крім тих, що стосуються укладення та виконання зобов'язань за договором про надання послуг. Тому в цьому контексті категорія правової допомоги, будучи більш масштабною, ніж правові послуги, поглинає останні, поклавши їх в основу свого змісту. При цьому можна стверджувати, що надання правових послуг є приватно-правовим інструментом практичної реалізації конституційного права на правову допомогу. З іншого боку, якщо розглянути досліджувані категорії з позицій цивільно-правових договірних відносин, то, зважаючи на те, що за своєю правовою природою договір про надання пра-

вової допомоги є різновидом договору вірні конструкції слід співвідносити як про надання правових послуг, ці дого- підвид та вид відповідно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України від 30.09.2009. № 23-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09> (дата звернення: 23.12.2022).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 142.
4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 5076-VI від 05.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 23.12.2022).
5. Хмелевська Н.В. Поняття гарантій забезпечення правової допомоги громадян в Україні. *Вісник академії Адвокатури України*. Число 1 (20). 2011. С. 106.
6. Гнатів О. М. Поняття правової допомоги за законодавством України. Правопорядок у державному та суспільному розвитку: національний та міжнародний вимір: Збірник матеріалів юридичної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальна юриспруденція». Тези наукових доповідей. К., 2012. С. 137.
7. Заборовський В. В. Співвідношення понять «правова допомога» та «правова послуга» в аспекті визначення сутності професійної діяльності адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 40(2). С. 135.
8. Пришляк М. І. Про співвідношення понять «правова допомога», «юридична допомога», «професійна правнича допомога». *Прикарпатський юридичний вісник*. № 1(4(25)). Том 1. 2018. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/844/1178> (дата звернення: 24.12.2022).
9. Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве. К.: Ин-т адвокатуры при Киевском ун-те им. Тараса Шевченко, 1998. С. 38.
10. Вільчик Т. Б. Співвідношення понять «правова допомога» та «правові (юридичні) послуги» в юридичній науці та законодавстві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 6-2, том 1. С. 26, 28.
11. Бончук О. А., Демкова М. С. Правова допомога: зарубіжний досвід та пропозиції для України. К.: Факт. 2004. С. 9.
12. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» № 3460-VI від 02.06.2011. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
13. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 24.12.2022).
14. Словник української мови: в 11 томах. Том 7, 1976. С. 341.
15. Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. С. 374.
16. Донець А.Г. Правові ознаки послуги як об'єкта цивільних прав. Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. В. П. Маслова, Харків, 27 лют. 2015 р. Харків, 2015. С. 290.